

Az elmélet és a gyakorlat viszonyának egyes időszerű kérdései az Állam- és Jogtudományi Intézet munkájában

Az Állam- és Jogtudományi Intézetben 1961. május 27-én nyilvános vitaülés folyt le az elmélet és a gyakorlat egyes időszerű kérdéseiről az Intézet tudományos munkatársainak és a gyakorlati jogélet egyes meghívott reprezentánsainak részvételével. A vitaülésen részt vettek az Igazságügyminisztérium részéről *Szalay József* és *Andó Ferenc*, az igazságügyminiszter helyettesei, illetve *Timár István*, a Legfőbb Ügyészség részéről *Farkas Sándor*, az MSZMP KB adminisztratív osztálya részéről *Patkós Lajos*, a Kormánytitkárság részéről *Töröcsik Gábor*, a KDB részéről *Rosta Endre*, továbbá *Szakács Ödön*, a Fővárosi Bíróság elnöke, *Beér János* professzor, az ELTE jogi kara államjogi tanszékének vezetője, *Király Tibor* docens, az ELTE jogi karának dékán-helyettese, *Fonyó Antal* docens, a szegedi egyetem jogi karának dékánja. Az ülés a vitát *Horváth Tibor*, az AJI büntetőjogi osztálya vezetőjének előadása alapján folytatta le. Az alábbiakban közöljük az előadás teljes szövegét, és ismertetjük az elhangzott hozzászólások tartalmát.

I.

1. Intézeti tudományos munkánk eredményességének egyik feltétele az elmélet és a gyakorlat viszonyának helyes felismerése s a gyakorlati igényekből fakadó problémáknak a kutatómunka középpontjába állítása. Ebből következik, hogy az elmélet és a gyakorlat viszonyának elemzése, az ebből folyó problémák feltárása szorosan hozzátartozik mindennapi feladatainkhoz, alapul szolgál Intézetünk fejlődésének minden egyes szakaszához. Emellett figyelembe kell venni azt is, hogy Intézetünk fejlődésének egyes szakaszaiban az elmélet és a gyakorlat viszonyának problematikája különbözőképpen vetődött fel, annak bizonyos oldalai kerültek előtérbe, s az elmélet és a gyakorlat viszonya mindig az adott fejlődési szakasz által meghatározott konkrét feladatokban jelentkezett és jelentkezik ma is.

Annélkül, hogy Intézetünk fejlődését részletesebben elemeznénk, megállapítható, hogy az elmúlt évek munkája eredményeként fejlődésünk új szakasza előtt állunk. Ez természetesen nem csupán az Intézet belső fejlődéséből következik, hanem azokból a nagy jelentőségű változásokból, amelyek társadalmunkban bekövetkeztek, s amelyek együttevén az elmélet és gyakorlat viszonyából folyó feladatok magasabb szintű megoldását igénylik. A szocializmus alapjainak lerakása nemcsak a termelési és osztályviszonyok megváltozását jelzi, hanem együtt jár állami szerveink munkastílusának, munkájuk színvonalának fejlődésével, a szocialista demokrácia továbbfejlesztésével, az állami és társadalmi életben a tömegek szerepének fokozásával. Társadalmunknak ilyen irányú fejlődése során várható egyrészt, hogy állami szerveink gyakorlati problémái magasabb szinten vetődnek fel, másrészt, hogy éppen ez a fejlődés teljesen új problémákat vet fel.

Intézetünk fejlődésének újabb szakasza jelentkezik abban is, hogy kutatómunkánk tervezését a nemrég kidolgozott országos távlati kutatási tervvel magasabb szintre emeltük. Az országos távlati kutatási terv megadja annak a lehetőségét, hogy munkánk tervezésében áttérhetünk az éves tervekről a több éves tervek kidolgozására, ami megfelelőbben biztosíthatja a kutatómunka tervszerűségét, folyamatosságát, a hosszabb időt igénylő kutatási feladatok megoldását.

Nyilvánvaló, hogy az országos távlati kutatási terv kialakításában a gyakorlat követelményei alapvetően érvényesültek. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy munkánkban a távlati tervre épülő tervezése során szükségtelen lenne a szakterületeken érvényesülő gyakorlati igények további figyelembevétele. Ellenkezőleg, szabályként szögezhetjük le, hogy tervezésünkben a távlati terv keretén belül — nem tévesztve szem elől az elméleti alap kutatások jelentőségét — fokozottabban helyt kell adni az állami szerveink által támasztott gyakorlati igényeknek. Állami szerveink általában magasra értékelik Intézetünknek az elmúlt években kifejtett elméleti munkásságát és az állami szerveknek nyújtott gyakorlati segítségét, egyöntetűen hangoztatják azonban, hogy kutatómunkánkban és gyakorlati tevékenységünkben még közelebb kell kerülni a gyakorlathoz.

Következésképpen Intézetünk fejlődésének jelenlegi szakasza, a kutatómunka tervezésének jellegében bekövetkezett változások, állami szerveink újabb gyakorlati igényei egyaránt szükségessé teszik, hogy az elmélet és a gyakorlat általános viszonyát a jelen fejlődési szakaszra konkretizáljuk, s ennek alapján kutatómunkánk egészére és részletfeladataira bizonyos követeltetéseket vonjunk le.

Végül a kérdések érdemi vizsgálata előtt meg kell jegyezni a következőket is. Az elmélet és a gyakorlat viszonyának és egyes időszerű kérdéseinek tisztázása csak bizonyos — elsősorban szervezeti — értelemben szűkíthető le az Állam- és Jogtudományi Intézet munkájára. A probléma természetesen a jogtudomány egésze tekintetében vetődik fel, s gyakorlati szerveink is így vetik fel. Figyelembe véve Intézetünknek a jogtudományi kutatómunkában egyre érlelődő központi szerepét, joggal remélhetjük, hogy vitaülésünk eredményei kihatnak jogtudományi életünk egészére, a jogtudományi kutatómunkára általában.

2. Az elmélet és gyakorlat viszonyának kérdései több aspektusból vizsgálhatók. Általában ismeretesek a dialektikus materializmus tételei az elmélet és a gyakorlat viszonyáról, a gyakorlat elsődlegességéről, az elméleti kutatások irányát meghatározó szerepéről, illetve az elmélet aktív visszaható szerepéről. Vitaülésünk feladataira tekintettel ezeknek a tételeknek részletes kifejtését mellőzhetőnek tartom. Vitaülésünk célja nem az, hogy a kérdés filozófiai oldalát megvizsgálja, hanem, hogy elvi alapon vesse fel Intézetünk következő fejlődési szakaszának e viszonyból fakadó problémáit, s konkrét javaslatokkal járuljon hozzá feladataink megoldásához. Feladatunk az elmélet és gyakorlat viszonyának marxista felfogása alapján annak meghatározása, hogy kutatómunkánkban s egész tevékenységünkben a gyakorlat igényei milyen irányban és milyen szinten igényelnek megoldást, melyek azok a gyakorlati problémák, amelyeknek megoldásához elméleti munkánkkal hozzájárulhatunk. E problémák felvetéséhez azonban — ismertnek és elfogadottnak tekintve a marxista filozófiai alaptételeket az elmélet és gyakorlat viszonyáról — érinteni kell két olyan elvi kérdést, amelyeknek

tisztázása jelentősen meghatározza a kérdések felvetését, s egyben bizonyos útmutatást nyújt azok megoldásának irányára is. Ezek: a gyakorlat fogalmának és a tudományos munka pártosságának kérdései.

Állami szervek részéről az Intézetet egészében és kutatóinkat személy szerint gyakran illetik szemrehányással, hogy távol állunk a gyakorlattól, nem ismerjük kellőképpen a gyakorlatot. Ezeket a megállapításokat egészükben aligha utasíthatjuk vissza, azonban a gyakorlat kérdését differenciáltabban kell szemlélnünk, azt nem szűkíthetjük le a bírói gyakorlatra s általában állami szerveink jogalkalmazó gyakorlatára. A jogtudomány mint elmélet számára a gyakorlat elsősorban mint *társadalmi gyakorlat* jelentkezik. Kutatómunkánk szempontjából a társadalmi gyakorlat három síkját különböztetjük meg: 1. a *jog keletkezését, változását determináló* társadalmi jelenségek gyakorlatának síkját, 2. a jog által szabályozott körön belül a *jogkövető magatartások* társadalmi gyakorlatának síkját, 3. illetve a *jogot nem követő magatartások* folytán keletkező állami-társadalmi reakció gyakorlatának síkját. A jogi gyakorlat kérdései a társadalmi gyakorlatnak csak egyik aspektusát képezik, holott az elmélet számára mindhárom aspektus kutatása egységes feladatként jelentkezik. A jog keletkezését, változását determináló társadalmi jelenségek viszonylatában kutatómunkánk nem közvetlen, hanem elsősorban a jelenségeket közvetlenül vizsgáló tudományágak (filozófia, közgazdaságtudomány, pszichológia stb.) eredményeinek felhasználásában jelentkezik. A jogkövető magatartások gyakorlatának vizsgálata sajátos feladataink közé tartozik, amely nem hárrítható át semmiféle más tudományágra. A társadalmi gyakorlat harmadik síkja az, amelyet általában jogi gyakorlatnak nevezünk, s amely kétségtelenül állami szerveink jogalkalmazó gyakorlatában tükröződik. Kutatómunkánk jellege megköveteli, hogy a társadalmi gyakorlatot mindig a jogi gyakorlat igényeinek aspektusából vizsgáljuk. Ezért számunkra a társadalmi gyakorlat megismeréséhez az út döntő mértékben a jogi gyakorlat megismerésén keresztül vezet. A társadalmi gyakorlat elsődlegességének hangsúlyozása tehát semmiképpen sem vezethet a jogi gyakorlat tanulmányozásának mellőzéséhez, ellenkezőleg: csak a társadalmi gyakorlat mélyebb megismerése ad lehetőséget a jogi gyakorlat kérdéseinek teljes megértéséhez és problémáinak helyes megoldásához. Ezenfelül különösen a szakjogok területén elengedhetetlen a bírói, államigazgatási stb. jogi gyakorlat ismerete, mert enélkül egyszerűen képtelenek vagyunk hozzászólni a jogi gyakorlat problémáihoz, nem nyújthatunk megfelelő és konkrét segítséget állami szerveinknek. Következésképpen állami szerveink kritikája számos vonatkozásban helytálló lehet a jogi gyakorlat nem ismerete tekintetében, azonban sohasem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy számunkra a jogi gyakorlat megismerése csak egyik út a jelenségeket meghatározó társadalmi gyakorlat mélyebb megismerése, feltárása felé.

A gyakorlat fogalmának ilyen felfogásából bizonyos következtetéseket kell levonnunk a társadalmi gyakorlat és a jogi gyakorlat megismerése és problémáinak feldolgozása tekintetében.

Először: ki kell dolgoznunk a társadalmi gyakorlat megismerésének megfelelő társadalomtudományi módszereket. Természetesen nem kezelhetjük mechanikusan, egymástól függetlenül a társadalmi és a jogi gyakorlat kérdéseit. A marxista jogfogalom már eleve kizárja ezeknek egymástól elválasztott vagy egymással szembeállított vizsgálatát. A jogi gyakorlatban a társadalmi gyakorlat tükröződése bizonyos értelemben egyrészt statikus, más-

részét dinamikus, jóllehet mindkét kategória viszonylagos, s elválasztásuk, szembeállításuk csak az elméleti vizsgálódásban indokolt. Így a társadalmi gyakorlat tükröződése szempontjából a jogszabályról, mint statikus, s a jogi tevékenység formáiról, mint dinamikus jelenségekről beszélhetünk. Kutatásainkban éppen a gyakorlat igényei alapján, előtérbe kerül a jogi tevékenység különböző formáinak elemzése. A jogi tevékenység olyan formáinak elemzése, mint például a jogalkotás, jogalkalmazás, büntetés-végrehajtás stb. kérdései, aligha nélkülözhetik azokat a társadalomtudományi módszereket, amelyek egyedül alkalmasak arra, hogy e folyamatok elsődleges társadalmi tartalmát, hatásait feltárják. Jogtudományunk aktív felépítményi szerepe csak akkor bontakozhat ki, ha tudományos kutatómunkánk középpontjába nem egyszerűen a jogi gyakorlat, hanem a társadalmi gyakorlatot visszatükröző jogi gyakorlat társadalmi tartalmának feltárását állítjuk.

Másodszor: a jogi gyakorlat feltárásában, elemzésében, problémáinak megoldásában el kell kerülnünk a jogi pozitivismus egysíkúságát, s azt olyan szinten kell elvégeznünk, amely ténylegesen tartalmazza a társadalmi gyakorlat tükröződését. Intézeti kutatómunkánkban az elmúlt években bizonyos fókig háttérbe szorult a tételes jog elemzése, a tételes jog gyakorlatának és problémáinak feldolgozása. Az elméleti alap kutatásokban elért eredményeink azonban ma már lehetővé teszik, hogy fokozottabban foglalkozzunk a tételes jog vizsgálatával. Ez azonban nem jelenti azt, hogy visszatérünk a tételes jog feldolgozásának egyszerűen tényleíró, pozitivisták módszereihez. A tételes jog feldolgozása során kutatómunkánkban össze kell kapcsolni a filozófiai, történeti és ténymegállapító elemeket. Jogtudományunk nem lehet a tételes jog egyszerű regisztrálása, de annak regisztrálását nem is mellőzheti. Ilyen vizsgálódásainkban pedig nélkülözhetetlenek a jogösszehasonlítás módszerei is. Ezt a módszerbeli elemet azonban szorosan össze kell kötnünk az egyes jogintézmények filozófiai alapjainak, történeti kötöttségének, történeti fejlődésének vizsgálatával.

Napjainkban elsősorban a Szovjetunióban, a kommunizmus kibontakozó építésének a szakaszában, s a népi demokráciákban, a szocializmus alapjainak megteremtése során, a jogéletben különböző fokú, de egy irányú fogalmi átalakulás zajlik le. A szocialista állam következetes demokratizálódása, s benne a kommunista öngazgatás elemeinek kifejlődése szétfeszíti a jog régi kategóriáit, és tartalmában, formájában új típusú jogintézményeket hoz létre (a társadalom bevonása az államhatalom és az államigazgatás gyakorlásába, ennek formái stb.). Ezeknek az új típusú jogintézményeknek, s magának a szocialista állam és jog fejlődésének vizsgálata során még mindig erősen hatnak ránk jogunk és jogtudományunk régi kategóriái, pozitivisták és dogmatikus jogi gondolkodásunk maradványai. Feladatunk itt is az, hogy kutatásainkat a társadalmi gyakorlatra alapozzuk, és bátrabban, előremutatón tárjuk fel fejlődésünk tendenciáit.

E módszertani szempontok alkalmazása biztosítja, hogy a jogi gyakorlat problémái közül valóban a lényeges, a jogi gyakorlatban tükröződő társadalmi gyakorlat problémáit ragadjuk meg, és azokat általánosítva emeljük az elmélet szintjére. Ebből következik, hogy mint eddig is, ezután sem tartathatjuk elsődleges feladatunknak a jogi gyakorlat eseti, elszigetelt problémáinak megoldását, hanem a jogi gyakorlatnak a társadalmi gyakorlat szempontjából lényeges problémáival kell foglalkoznunk.

A gyakorlat kérdésének ilyen felfogása szoros kapcsolatban áll kutatómunkánk pártos jellegével. Minden tudományos kutatás végső célja az igazság feltárása. Az igazság feltárására irányuló törekvéseinkben egyaránt el kell kerülni mind az objektivizmust, mind pedig a pártosság elvének szubjektívista eltorzítását. Mint láttuk, feladatunk nem egyszerűen a tételes jog regisztrálása, hanem a különböző jelenségek területén a tények megállapításán túlmenően a fejlődés fővonalának, várható tendenciáinak feltárása. Kutatómunkánk akkor felel meg a pártosság követelményének, ha nemcsak egyszerűen a fennálló igazolását adja, hanem a fejlődés fővonalának feltárásával aktívan befolyásolja, alakítja jogéletünket. Államunk és jogunk fejlődési tendenciáinak elméleti feltárása azonban a társadalmi gyakorlat szolgálatá szempontyából csak félmunkát jelent, ha ez nem párosul az elméleti eredményeknek gyakorlati hasznosításával. Ebből a szempontból azonban nem húzhatunk válaszfalat az elméleti kutatók és a gyakorlati szervek tevékenysége közé, nem helyezkedhetünk arra az álláspontra, hogy a kutató feladata csak a jelenségek fejlődésének elméleti feltárása, s a gyakorlati szervek feladata csak az elméleti igazságok gyakorlati hasznosítása. A tudományos kutatás marxista pártosságának elve nemcsak a kutató szemléletét, hanem a kutató gyakorlati magatartását is meghatározza. A tudományos kutató nem lehet közömbös az általa feltárt igazság érvényesülése iránt. Nem elég egy társadalmi-jogi jelenség fejlődésének fővonalára elméletileg rámutatni, harcolni kell annak gyakorlati érvényesítéséért is. A tudományos kutatás ilyen értelmű pártossága határozza meg munkatársaink gyakorlati magatartását pl. az állami szervek tevékenységében való részvételük során.

3. Mielőtt felvetném, hogy milyen gyakorlati igények merülnek fel az egyes jogágazatok kutatási területén, röviden rá kívánok mutatni arra, hogy Intézetünk fejlődése során kutatómunkánkban a gyakorlat igényei hogyan érvényesültek.

Az elmúlt öt év során Intézetünk jelentős fejlődésen ment keresztül. Szervezeti formái kialakultak, s a tapasztalt elméleti szakemberek mellett felnőtt és megerősödött egy olyan fiatal kutatógárda, amely ma már bonyolultabb feladatok megoldására is képes. Majdnem minden jogágazat kutatási területén jelentős eredmények születtek. Csak jellemző adatként említem meg, hogy Intézetünkben az 1960-as év folyamán 10 monográfia kb. 185 ív terjedelemben, s 54 kutató jellegű tanulmány és cikk kb. 90 ív terjedelemben készült el. Ezeknek az eredményeknek az alapján az állami és pártszervek részéről kialakult és megszilárdult a politikai bizalom az Intézet egésze tekintetében. Ebben az időszakban a kutatómunka jellegét tekintve elsősorban az alapkutatások felé fordult. Nemcsak az Intézet, hanem az egész magyar jogtudomány helyzete megkövetelte, hogy szocialista jogtudományunk kialakítása során elsősorban az egyes tudományágak elméleti alapproblémái nyervek megvilágítást. Ez a bizonyos fokú elméleti befelé fordulás — amely a gyakorlat szempontyából az Intézet negatívumának tűnt — tehát szükség-szerű volt.

Emellett azonban az Intézet mindig feladatának tartotta a gyakorlati igények kielégítését, a gyakorlati problémák megoldásában való közreműködést is. Ez azonban nem annyira a kutatómunka jellegében, mint inkább az Intézet egyéb irányú tevékenységében mutatkozott meg. A társadalmi gyakorlat problémáinak jelentős felmérését és bizonyos szintű vizsgálatát végeztük el a házasság felbomlása okainak, a termelőszövetkezeti problémák-

nak, az iparigazgatás szerkezeti problémáinak területén. Elméleti kutató munkánk is mindinkább a gyakorlat problémái felé fordul. Ezt az irányváltozást jelzi már bizonyos fokig az 1960. év irodalmi terméke is, mint például Nagy Lajosnak a büntető fellebbezési eljárásról készített monográfiája. Elmondhatjuk továbbá, hogy nem volt olyan jelentősebb jogszabályalkotás, amelynek előkészítésében az Intézet valamilyen formában ne vett volna részt. Általában elismertek azok az erőfeszítések, amelyeket az Intézet tett az államigazgatási eljárási törvény, a Polgári Törvénykönyv, illetve a Büntető Törvénykönyv tervezetének létrehozásában, amelynek során számos cikk, előadás született meg. A jogszabályalkotás keretén kívül az Intézet munkatársai számos állami vizsgálatban vettek részt és vesznek részt ma is. A gyakorlati kapcsolatot szolgálja munkatársainknak a Jogász Szövetség szakosztályaiban, a Jogtudományi Közöny, az Állam és Igazgatás szerkesztésében kifejtett tevékenysége. Kifejlődtek a gyakorlattal való kapcsolat egyéb formái is. Így például a múlt évben egy munkatársunk hosszabb időt töltött egy nagyüzemben a munkajogi gyakorlati problémák tanulmányozása érdekében, s az Intézet egy másik munkatársa jelenleg több hónapos gyakorlati munkán van a bírósági apparátusban. Mindenképpen leszögezhetjük, hogy a gyakorlattal való kapcsolat kialakításának módjai és eszközei változatosak, s ezeknek további bővítésére törekszünk.

Az elmúlt év eredményeire támaszkodva a távlati kutatási tervben körvonalazott feladatok végrehajtásának megkezdésével Intézetünk új fejlődési szakaszba lép, amelynek során a gyakorlati igények kielégítésének követelménye magasabb szinten vetődik fel. Általában leszögezhetjük, hogy általános feladatként jelentkezik az alapkutatások további folytatása mellett, az eddig elért eredményeink alapján a gyakorlat problémáinak bizonyos szintű feldolgozása, illetve az elméleti alapkutatások és a gyakorlati problémák megoldásának egymáshoz való közelítése.

Munkánkban a gyakorlati igények kielégítése különböző szinten jelentkezik. Így részletesebben kell vizsgálni, hogy ezek az igények hogyan jelentkeznek az állami szervekhez fűződő kapcsolatok tekintetében, a tulajdonképpeni kutatómunkában, s végül ezek a tényezők hogyan befolyásolják kutatómunkánk tervezésének kérdéseit.

Az, hogy kutatómunkánkban mennyiben érvényesülnek a gyakorlati igények, jelentős mértékben azon múlik, hogy milyen kapcsolatban vagyunk az állami szervekkel, mennyiben vagyunk képesek feltárni és felhozni a gyakorlati problémákat. Intézetünk majdnem valamennyi tudományos munkatársa többé-kevésbé elmondhatja, hogy az állami szervekkel való kapcsolata elég jó. Ez azonban még nem elég. A kétségkívül meglevő és jól funkcionáló személyi kapcsolatok sok szálából nekünk meg kell teremtenünk azokat a szervezeti formákat, amelyek időállóan és rendszeresen biztosíthatják a kapcsolat fennmaradását és elmélyülését. Igaz, hogy az állami szerveinkkel való kapcsolat, mint minden kapcsolat, kétoldalú, s nemcsak a mi kezdeményezésünkön múlik. Általában jó például az Intézetnek a gyakorlattal való kapcsolata a jogszabályalkotás tekintetében, bizonyos hiányosságok mutatkoznak azonban a jogalkalmazó szervekkel kapcsolatban. Gondolok arra, hogy a szervezett kapcsolatok különösen a Legfelsőbb Bírósággal és a Legfőbb Ügyészséggel hiányosak. Az Intézettől többen részt vesznek a Legfelsőbb Bíróság kollégiumának munkájában. Ezen túlmenően azonban úgy gondolom, hogy aktívabban elő tudnánk segíteni a Legfelsőbb Bíróság elvi munkáját, ha

a kapcsolat szorosabbra és szervezettebbre fűződne közöttünk. Így például jogszabály és irodalmi dokumentációval s egyéb tájékoztatással kétségkívül fokozottabban tudnánk támogatni a Legfelsőbb Bíróság kollégiumait, ha ilyen igény részükről felmerülne.

Kapcsolataink tartalmának is kétoldalúnak kell lennie. Biztosítani kell egyrészt, hogy megismerkedjünk a gyakorlat problémáival, másrészt, hogy az állami szervek munkájában való részvétel, s állásfoglalásaink során elméletileg támogassuk állami szerveink munkáját. Itt fel kell vetnünk Intézetünk kezdeményező szerepét. Állami szerveink például igénylik, hogy dokumentációnk megfelelően tájékoztassa őket a szocialista országok jogalkotásáról. Dokumentációs munkánk hosszú éveken keresztül kivívta állami szerveink megbecsülését, mégis azt kell mondanunk, hogy a fejlődés mai követelményei túlhaladják eddigi dokumentációs munkánk színvonalát. Elvileg kell felvetni bizonyos, mind magyar, mind külföldi jogszabálygyűjtemények összcállításának szükségességét, mert csak ez biztosíthatja dokumentációs munkánk s ezzel együtt állami szerveink tájékoztatásának időszerűségét és aktív kezdeményező jellegét.

Kutatómunkánkban a gyakorlati igények meglehetősen differenciáltan jelentkeznek. Nem beszélve arról, hogy a távlati kutatási tervek is alapjában a gyakorlati igények messzemenő figyelembevételével nyertek kidolgozást, rá kell mutatni arra, hogy ezeknek az igényeknek a kielégítési formája is változatos, s a jövőben ezeket a formákat fokozottabban kell felhasználnunk. Jogalkalmazó szerveink gyakorlati problémái feldolgozásának nem minden esetben szükséges elméleti tanulmányok, monográfiák formájában jelentkeznie. Sokszor célszerűbb e kérdéseknek belső előterjesztés, elaborátum formájában való feltárása. Ez a forma egyben biztosíthatja azt a szükséges gyorsaságot is, amelyet a gyakorlati szervek igényelnek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez nem jelentheti azt, hogy Intézetünk teljes egészében vállalkozhatna az eseti gyakorlati problémák ad hoc jellegű megoldására. Ide is áll az, amit már előbb elmondtunk, hogy csak az általános szinten felvetődő, a társadalmi gyakorlatot tükröző problémák feldolgozása tekinthető feladatunknak. Példát szeretnénk felhozni erre. Nincs szükség arra, hogy az ítélkezés eseti, még ha elvi jellegű problémáival is külön foglalkozzunk ilyen szinten. Ezzel szemben kívánatos lenne, ha megfelelő vizsgálat után belső elaborátum formájában ki tudnánk mutatni az ítélkezésben a jogpolitikánkat torzító szubjektívizmus társadalmi-tudati tényezőit, tendenciáit, leküzdésének módjait. Az ilyen jellegű belső elaborátumok készítésében már vannak bizonyos tapasztalataink.

Az elaborátumokkal kapcsolatban ismét beszélni kell az Intézet aktív, kezdeményező szerepéről. Kétségtelen, hogy az esetek egy részében a jövőben is állami szerveink felkérése alapján kerül sor erre. Számos esetben azonban a gyakorlat problémáit tárgyaló elaborátum készítését mi is kezdeményezhetjük. Semmiképpen sem nézhetjük nyugodtan, hogy állami szerveink gyakorlati problémákkal viaskodnak. Meg kell találnunk a kezdeményezésnek azokat a formáit, amelyeken keresztül tevékenységünk a gyakorlati szervek helyesléssel találkozhat. Ezzel kapcsolatban ismételtlen alá kell húzni, hogy az elmúlt évek munkájának credményei alapján állami és pártszerveink teljes bizalommal viseltetnek Intézetünk iránt, s kezdeményezéseinket ez ideig nem utasították el s nem értették félre.

Az ilyen elaborátumok egy formáját alkotják a különböző kérdésekben kifejtett szakvéleményeink is. Itt arra gondolok, hogy amikor például vala-

mely jogszabálytervezetre tesszük meg észrevételeinket, akkor tőlünk mást várnak az állami szervek, mint egyszerű szövegezési észrevételeket vagy egyetértésünk, illetve ellenzésünk kinyilvánítását. Ez utóbbi kérdés kívül esik hatáskörünkön, s önmagában annak, hogy Intézetünk valamely jogszabálytervezettel egyetért vagy sem, jelentősége eléggé csekély. Ilyen esetekben tőlünk elsősorban elméleti álláspontot, részletes elméleti analízist várnak, amelynek csak függeléke lehet a kérdéses jogszabálytervezet szövegezési problémáinak felvetése.

Jogalkalmazó szerveink számos területen joggal kérik számon egész jogtudományunktól gyakorlati kézikönyvek, jogszabálykommentárok hiányát. Tagadhatatlan, hogy bíróságaink gyakorlati munkájukban még mindig igen erősen támaszkodnak régi kézikönyvekre, például a büntetőjog területén az Angyal-féle monográfiákra, egyszerűen azért, mert jogtudományunk ez ideig nem adott kezükbe jobb műveket. Bizonyos lemaradás — az okok elemzése most mellőzhető — van ezen a területen. Szocialista jogrendszerünk kiépítésével, elméleti alap kutatásaink eredményeinek felhasználásával lehetőség nyílik arra, hogy ezen a területen is többet tegyünk. A kezdeti lépések már megtörténtek itt is — gondolok jogirodalmunk eddig megjelent gyakorlati kézikönyv jellegű műveire s az alkotmányról, illetve az államigazgatási eljárásról intézeti munkatársaink által készített kommentárokról —, de a következtetést le kell vonni intézeti tevékenységünk tekintetében is. Biztosítani kell, hogy az egyes szakterületek szükségletei szerint az ilyen jellegű munkák is helyet kapjanak kutatási terveinkben. Ennek a követelménynek kívánunk a büntetőjog területén eleget tenni azzal, hogy tervbe vettük a közlekedési és az élet elleni bűncselekmények monografikus feldolgozását. De a lehetőségek s maguk a feladatok is szélesebb területen jelentkeznek. Bizonyos idő múltán átfogó jogszabályaink, így pl. a Ptk. s remélhetőleg a közeljövőben elfogadásra kerülő Btk. kommentárokat igényelnek. Kutatási terveink összeállításánál gondoljunk arra, hogy — bizonyos túlzással szólva — a gyakorlati jogalkalmazás első sorában harcoló bíráink, ügyészeink, tanácsai jogászaink megbecsülését csak azáltal védhatjuk ki, ha munkájukhoz megfelelő gyakorlati eszközöket bocsátunk rendelkezésükre. Természetes, hogy nem vállalhatjuk az ilyen jellegű gyakorlati kézikönyvek összeállításának teljes terhét. De ez nem is szükséges. Gyakorlati kézikönyvek írása nem lehet az elméleti jogászok monopóliuma. A fejlődést inkább arra kellene irányítani, hogy ilyen jellegű munkák elvégzésére olyan munkaközösségek jöjjenek létre, amelyekben elméleti jogászaink részvétele biztosítsa az adott munka megfelelő elméleti színvonalát. Meggyőződésem, hogy az ilyen kollektív munkák nemcsak az Intézet keretein belül, de azon kívül is gyümölcsözők lennének. Végül megfontolandónak tartom azt is, hogy Intézetünk milyen formában vállalhatja részét a különböző bíróságok kollégiumi anyagainak országos szintű feldolgozásában.

4. Áttérve a gyakorlat igényeinek jelentkezésére kutatómunkánk tervezésében, előjáróban egy általános problémára kell felhívnom a figyelmet. Ahhoz, hogy a gyakorlati problémákat tudományos tervünkbe hosszabb időszakra tudjuk beépíteni, szükséges ismerni a gyakorlati szervek távlati munkatervét. Gyakorlati szerveink az időszakai tervezésnél kétségkívül hasznos javaslatokat tudnak tenni, fennálló gyakorlati problémákra mutatnak rá, mint ez az 1960-as évi terv összeállításánál is történt. A gyakorlati igények felvetésének ad hoc jellege azonban csak azáltal küszöbölhető ki, ha időszakos

terveinket összeegyeztetjük az egyes főhatóságok távlati terveivel. Ez az egyeztetés többé-kevésbé a távlati kutatási terv összeállításánál megtörtént, ennek időszakai bontásáról azonban gondoskodni kell minden egyes szakterületen.

A továbbiakban megpróbálom felvázolni, hogy az egyes tudományágak területén milyen gyakorlati igények jelentkeznek, s azok kielégítése mennyiben befolyásolja kutatómunkánk irányvonalát. Távolról sem kívánom az egyes tudományágak területén a távlati kutatási terv egészét érinteni; mondanivalóm arra irányul, hogy a gyakorlat igényei mennyiben hatnak a távlati kutatási terv időszakos lebontására és ütemezésére, illetve, hogy az egyes jogágazatok területén a gyakorlati igények jelentkezése mennyiben teszi szükségessé munkánk sajátos módszereinek, szervezésének kialakítását.

Mint ismeretes, a távlati kutatási terv szerint az állam- és jogelmélet területén a kutatás fő iránya az állami és társadalmi szervek viszonyának, a szocialista jog nevelő szerepének, a szocialista jogban a kényszer és a meggyőzés elemei alkalmazásának, a szocialista jogalkotás és jogrendszer elméleti kérdéseinek, a jogalkalmazás folyamatának, a bírói és ügyészi szervezet problémáinak feltárása. A társadalmi gyakorlattal kapcsolatban felmerülő kérdések direkt tanulmányozásán túlmenően az állam- és jogelmélet számára a gyakorlati problémák áttételesen az egyes szakjogágazatokon keresztül jelentkeznek. Ezért a jogelméleti kutatók részére a „közelebb a gyakorlathoz” jelszó a szakjogágazatokhoz való közelítést is jelent. Ez egyben azt a munkamódszerbeli követelményt is felveti, hogy a jogelméleti és szakágazati kutatók szorosabban működjenek együtt e problémák megoldásában (meghatározott témák komplex feldolgozása, az együttműködés egyéb formái stb.). Erre kétségkívül már most is megvan a törekvés jogelméleti kutatóink részéről, s az a jelenlegi munkatervünk alapján is tovább fokozható. Így például olyan témák kidolgozásánál, mint a kényszer és a meggyőzés a szocialista jogban, a szocialista jog nevelő szerepe, az együttműködés szükségessége kézzelfogható. E problémák jellege megköveteli feltárásuk komplexitását, s kézenfekvő, hogy ez csak a konkrét jogágazati gyakorlati problémák ismerete és elemzése alapján érhető el. Az állam- és jogelméleti csoport ez évi munkaterve is tartalmaz bizonyos komplexitást. Ilyen például a szocialista jogalkotás és jogalkalmazás című kutatási téma, amely felöleli a jogforráselmélet, a polgári jogi kodifikáció, a tanúbizonyítás és a kriminálisztikai azonosítás elvi kérdéseit. Ez azonban — véleményem szerint — csak a téma komplexitását, de még nem a kutatási tevékenység komplexitását, a kutatók összeműködését jelzi. Az ilyen fajta — egyébként indokolt — komplexitáson túlmenően meg kell teremteni a gyakorlati problémák feldolgozása alapján a jogelméleti és a szakjogágazati kutatók konkrét témához kapcsolódó tervszerű együttműködését, figyelmüknek a gyakorlati problémákra irányítását.

Az államjog és az államigazgatási jog területén a kutatás fő irányai: a magyar alkotmány és intézményeinek fejlődése, az államigazgatás központi vezetése, az államigazgatás helyi szerveinek fejlesztése, az államigazgatás szervezeti egységeinek problémái, a népgazdaság igazgatásának problémái, az államigazgatási eljárásban a törvényesség érvényesítésének problémái. Ezen belül döntő súllyal jelentkezik az állami és társadalmi elemek kialakulásának, egymáshoz való viszonyának feltárása az államigazgatási tevékenységben és a szocialista ellenőrzés rendszerében. Ezek a célkitűzések egyöntetűen megkívánják, hogy kutatóink mélyebben tanulmányozzák az állami és tár-

sadalmi szervek gyakorlatát. Kétségtelen, hogy államjogi kutatóink eddig is a gyakorlat megismerésének több formáját alkalmazták. Rendkívül értékesek azok a tapasztalatok, amelyeket kutatóink a községi igazgatás problémáinak helyszíni vizsgálata során szereztek Veszprém és Szolnok megyében. Ezeket a módszereket tovább kell fejleszteni és szorgalmazni kell, hogy államjogi osztályunk fiatalabb munkatársai állami szerveinkhez való gyakorlati munkára kiküldetés formájában tanulmányozzák közvetlenül a gyakorlat problémáit. Fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy ezen a kutatási területen is jelentkeznek a komplexitás igényei nemcsak más tudományos intézetekkel, hanem Intézetünk belső viszonylatában is. Arra gondolok, hogy van néhány olyan sajátos államigazgatási probléma, amely nem oldható meg más tudományágak kutatóinak tevékeny bevonása nélkül. Ilyenek például a bírósági és az ügyészségi szervezet és igazgatás, illetve ellenőrzés problémái, amelyeknél csak egyoldalúságot eredményezne, ha ezek kutatását kizárólagosan csak egy tudományág területére korlátoznánk. Megjegyzendő, hogy e témák feldolgozását a gyakorlat erősen igényli, tekintettel arra is, hogy azok ez ideig különböző okok miatt háttérbe szorultak. Úgy gondolom, hogy e témák feldolgozásának előrehozása indokolt lenne.

A polgári jog területén a távlati kutatási terv szerint a kutatás fő irányai a következők: a tulajdoni viszonyok átalakulásának kérdései, a szerződések és döntőbizottságok kérdései, a társadalmi munka megszervezésével kapcsolatos viszonyok problémái, a családok felbomlásának társadalmi és jogi kérdései. Ebből a nagy problémacsoportból a gyakorlati igények kielégítése szempontjából megítélésem szerint a bíróságok és a KDB gyakorlatának elemzésén túlmenően a munkajogi és a termelőszövetkezeti jogi gyakorlati problémák kerülnek előtérbe, amelynek során széles körben merülnek fel komplex kutatási feladatok. A bírói gyakorlattal kapcsolatban ki kell emelni az új Ptk. gyakorlatának elemzését, amely bizonyos idő után feltétlenül felveti a Ptk. kommentárja kiadásának szükségességét is. Jelentős gyakorlati problémákat vet fel a szerződések kérdése. Nélkülözhetetlen annak a folyamatnak a feltárása, melynek során a népgazdasági tervmutatók szerződésekben öltenek formát és realizálódnak. Ez a probléma szoros kapcsolatban áll a népgazdaság szerkezetével, a népgazdaság igazgatásának problémáival. Ebből folyik, hogy mindkét problémakör teljes feltárása komplex kutatási módokat követel meg. A munkajog területén nagy jelentőségű a Területi Egyeztető Bizottságok gyakorlatának s az üzemi munkajogi gyakorlat helyi tanulmányozása. Ugyancsak a gyakorlat helyi tanulmányozását s bizonyos szociológiai módszerek alkalmazását igényli olyan téma feldolgozása, mint például a jogsértések és a miattuk alkalmazott szankciók hatása a kollektívára. Mezőgazdaságunk socialista átalakulása megköveteli tőlünk a termelőszövetkezeti jogi problémák tanulmányozását. Az Intézet nehézségei ezen a területen ismeretesek. A nehézséget azonban nemcsak a tudományos káderek hiánya okozza. Maga a termelőszövetkezeti jogi kutatás tárgya is körvonalazatlan. Elsősorban bizonyos felmérésekkel azt szükséges tisztázni, hogy mi általánosítható a termelőszövetkezetek gyakorlatából jogi szinten, melyek azok a problémák, amelyek jogi kutatást és megoldást követelnek.

Végül a gyakorlati igények szempontjából még egy problémára szeretném a figyelmet felhívni a polgári jog területén. Ez a nemzetközi magánjog kérdéseivel kapcsolatos. Ezekkel a kérdésekkel ez ideig nem foglalkoztak sem polgári jogi, sem nemzetközi jogi kutatóink. Ugyanakkor pedig az ilyen

szintű gyakorlati problémák sokasodnak mind a kapitalista államokhoz fűződő gazdasági kapcsolataink, mind a szocialista tábor gazdasági együttműködése, a KGST tekintetében. Attól függetlenül, hogy tudunk-e jelenleg megfelelő kutatókat állítani erre a területre, mindenképpen célszerű lenne a Külkereskedelmi Minisztériummal megfelelő kapcsolatot és együttműködést kialakítani az első időben korlátozottabb célkitűzésekkel, pl. a gyakorlati problémák egyszerű összegyűjtésére, később pedig megfelelő kutatási erők beállításával azok elméleti feldolgozására.

A büntetőjog területén a távlati kutatási terv által kijelölt fő kutatási irányok: a büntetőjogi felelősség alapjai a szocializmusban és a kommunizmusba való átmenet időszakában, ezen belül a bűnözés alakulása és okai, valamint a büntetőjogi felelősség objektív és szubjektív alapjainak vizsgálata, továbbá a társadalomra veszélyes cselekményekért való felelősség következményeinek alakulása a szocializmusba és a kommunizmusba való átmenet időszakában s az ehhez kapcsolódó büntető eljárásjogi és kriminalisztikai problémák vizsgálata. A távlati kutatási terv ebben a keretben nem tartalmaz utalást a büntetőjog különös része problémáinak feldolgozására, azonban éppen a gyakorlat igényeire tekintettel éves terveinkben ezeket a problémákat is szerepeltetjük. Mint már említettem, ez évben közreműködésükkel elkészül egy monográfia a közlekedési bűncselekményekről, s feldolgozás alatt van az élet elleni bűncselekmények problematikája is, továbbá foglalkozni kívánunk a kisebb súlyú társadalmi tulajdon elleni büntettek néhány kérdésével is. A későbbiekben kutatásainkat feltétlenül ki kell terjesztenünk a társadalmi tulajdon elleni büntettek egészének gyakorlati és elméleti kérdéseire, továbbá — esetleg külső erők bevonásával — a hivatali büntettek kategóriájára is. A büntetőjog különös részének feldolgozásán kívül nem rekeszthetjük ki figyelmünkől az olyan, a társadalmi gyakorlat által felvetett problémákat sem, mint a társadalmi bíraskodás problematikája, a bűnügyi statisztika rendszerének és tartalmának kérdései, a szubjektivizmus problémái az ítélezésben, az ítélezés tudati tényezőinek szerepe stb. Amellett, hogy ezeknek a feladatoknak helyt kell kapniuk az időszaki tervekben, gondoskodni kell arról is, hogy büntetőjogászaink is aktívabban bekapcsolódjanak a komplex kutatásokba, elsősorban a jogelméleti kutatások tekintetében.

A nemzetközi jog területén is, habár több áttételen keresztül, alapjában a gyakorlat igényei jelentkeznek a távlati kutatási tervben. Ezek: a szocialista államok együttműködésének kérdései, a nemzetközi jog egyetemes szabályainak fejlesztéséből és kodifikációjából adódó problémák, s a két rendszer békés egymás mellett élésének és a nemzetközi kapcsolatok bővülésének problémái. Ezen belül úgy gondolom a gyakorlati igények különösen előtérbe helyezik a szocialista államok új típusú kapcsolatából folyó gyakorlati kérdések tanulmányozását, mint például a KGST működésének problémái. Ugyancsak ide is vonatkozik az, amelyet előzőleg a nemzetközi magánjog kérdéseivel kapcsolatban felvettem. Megvitatandónak tartom továbbá, hogy vajon a nemzetközi víziutak használata szabályozásának problémái éppen a gyakorlati igényekre tekintettel nem igényli-e a kutatási tervbe való felvételét.

5. Remélem, az előzőkben sikerült vázolnom, hogy Intézetünk munkájában az elmélet és gyakorlat viszonyából adódó feladatok milyen bonyolultan és sokoldalúan jelentkeznek. Befejezésésként még azt a problémát szeretném felvetni, hogy vajon elméleti erőfeszítéseink mennyiben jutnak el gyakorlati jogászainkhoz, gyakorlati jogászaink hogyan viszonyulnak intézeti munkánk

eredményeihez. Eltekintve attól, hogy vezető állami és pártszervek hogyan értékelik munkánkat, számunkra nem lehet közömbös, hogy a jogalkalmazó szervek jogászaik mennyiben ismerik munkánkat, és mennyiben hasznosítják eredményeinket gyakorlati munkájuk során. Ez egyben annak a kérdése is, hogy gyakorlati jogászaik mennyiben ismerik intézeti kiadványainkat, jogi folyóiratainkat. Úgy gondolom, hogy ezen a területen még vannak hiányosságok. Így például az intézeti Értesítő olvasottsága indokolatlanul alacsony. Helyes szervezeti intézkedésekkel is sokat lehetne segíteni ezen, a kérdést azonban nem lehet csak erre leszűkíteni. Mind a gyakorlati, mind az elméleti jogászok körében egymás tevékenységének megítéléséről meglehetősen egyoldalú nézetek alakultak ki. Ennek egyik legjobb orvosszere lehet az Intézet munkájának szélesebb körben való ismertetése, gyakorlati szakemberek bevonása az Intézet munkájába, egyes intézeti kiadványok együttes értékelése a gyakorlati jogászokkal. Kívánatosnak tartanám például egyes jelentősebb munkák megvitatását a szerző bevonásával a gyakorlati jogászok kollektívája előtt. Van már erre is igény — gondolok itt Szabó elvtárs új könyvére — azonban több gondot lehetne erre fordítani, s az ilyen jellegű viták megszervezése esetleg beilleszthető lenne az Igazságügyminisztérium, illetve a Legfőbb Ügyészség továbbképzési terveibe is.

Általában nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy az elmélet és gyakorlat viszonya kölcsönös és dialektikus kapcsolat, amelyen belül nemcsak az elméletnek kötelessége a gyakorlatból kiindulni, s eredményeit a gyakorlat ellenőrzésének alávetni, hanem a gyakorlat feladata is önmaga színvonalának emelése és az elmülethez közelítése. Nem állíthatjuk mereven szembe tudományos kutatóinkat gyakorlati szakembereinkkel. A marxizmus—leninizmus talaján állva gondolkodásukban nem lehet minőségi különbség. Ezért ma már általában felvethető, hogy gyakorlati jogászaik tudatosan közeledjenek munkájukban az elmülethez, a szocialista jogtudomány elméleti problémáihoz.

II.

Vermes Miklós hozzászólása bevezetőjében hangsúlyozta, hogy bár az Intézet eddig is feladatának tekintette a jogi gyakorlat és a társadalmi gyakorlat problémáinak vizsgálatát, ezt a munkát a jövőben fokozni kell. Saját kutatási területére áttérve, röviden ismertette a bűnözés okainak feltárására irányuló kutatások helyzetét. Ezen a területen ez ideig elsősorban a módszertani alapok kimunkálása folyt, a konkrét kutatások — részben a gyakorlati nehézségek és akadályok következtében — csak most indulnak be. A bűnügyi kutatások lefolytatása a legnagyobb mértékben a gyakorlati szervek munkájára, adatgyűjtésre épül, azokat csak a gyakorlati szervekkel összhangban lehet megszervezni. Ebből a szempontból figyelemre méltó a bűnügyi kutatások megszervezése a Szovjetunióban. A Szovjetunióban az elméleti kutatók által megszerkesztett kérdőívek alapján a büntető eljárás menetében, kezdve a nyomozással és befejezve a büntetésévgrehajtással, a gyakorlati bűnüldöző szervek gyűjtik össze a szükséges adatokat a bűncselekmény körülményeiről, a bűnelkövető egyéniségéről és egyéb tényezőkről, amelyeket elméletileg egyes tudományos intézetekben dolgoznak fel. A hazai bűnügyi kutatások megszervezése — éppen a gyakorlati szervekkel való kapcsolat tekintetében — még problematikus, s megoldást igényel. A bűnügyi kutatások mielőbbi megindulásának szükségessége sokkal élesebben vetődik fel, miután

elméleti kutatóink felelősséget éreznek államunk büntetőpolitikájának megvalósításáért és feladatuknak tekintik a szocialista büntetőpolitika elméleti alapjainak kidolgozását.

Halász József az előadás anyagából a gyakorlat fogalmának és az elméleti alap kutatások jelentőségének kérdését emelte ki. Hangsúlyozta, hogy az elméleti kutatómunka nem öncélú; elsődleges feladata társadalmi hatás kifejtése. Álláspontja szerint az Intézet eddigi munkájában a gyakorlat szükségleteit helyesen ismerte fel, problematikus azonban e szükségletek megoldási módja és feltételeik. Az elméleti kutatás elsődleges feladata a szocialista állam- és jogfejlődés törvényszerűségeinek feltárása és ezen az alapon a jogintézmények elemzése, fejlesztése. Vizsgálni kell, hogy a szocialista állam és jog fejlődésének általános törvényszerűségei hogyan érvényesülnek az egyes szocialista országok s így hazánk sajátos feltételei között. Ezen az alapon lehet a társadalmi gyakorlat vizsgálatának és szükségletei elméleti kielégítésének megfelelő módszereit és feltételeit kimunkálni. Így érvényesül az elmélet és gyakorlat egysége, ez a feltétele az előadás által helyesen vázolt körben a társadalmi gyakorlat megismerésének, elméleti feltárásának. Ilyen szemlélet érvényesült a távlati kutatási terv összeállításánál, nem utolsósorban a gyakorlati szervek képviselői részéről is. Mindezekből következik, hogy az Intézet munkájában a jövőben is az elméleti alap kutatásokon van a hangsúly, ezt követelik meg a gyakorlati igények kielégítéséhez fűződő érdekek.

Töröcsik Gábor az előadás tételeivel való egyetértése mellett hangsúlyozta, hogy az Intézet és a Kormánytitkárság között ez ideig is gyümölcsöző kapcsolat alakult ki, amely a jövőben még rendszeresebbé és szervezettebbé tehető. Ennek alapja az a gyakorlati szükséglet, amely a szocialista demokratizmus továbbfejlődéséből, a szocialista demokrácia új formáinak kialakulásából következik. E gyakorlati szükséglet kielégítése során nem lehet eltekinteni a jövőben sem az Intézetre háruló ad hoc jellegű feladatoktól, a kapcsolat tartalmát azonban ez nem érinti. A Kormánytitkárság a jövőben is biztosítani kívánja, hogy működési területén az Intézet munkatársai behatón megismerkedjenek a gyakorlat problémáival. Ennek érdekében lehetőség nyílik arra, hogy a jövőben az Intézet munkatársai részt vegyenek a Kormánytitkárság által a termelőszövetkezeti problémák területén végzendő vizsgálatokban.

Timár István hozzászólásában kifejezte egyetértését az előadás téziseivel, majd hangsúlyozta, hogy az Intézet szerepe igen jelentős a kodifikációs munkálatokban. Álláspontja szerint az elméleti alap kutatások elsődlegességének elismerése mellett is az Intézetnek részt kell vállalnia a jogalkalmazási és jogértelmezési problémák megoldásából. Hiányolta, hogy az elmélet nem foglalkozik elég behatón a bírói gyakorlat problémáival, nem nyújtja a bírói gyakorlat elméleti kritikáját. Az elmélet és a gyakorlat kapcsolata hiányosságának tükröződését látja abban, hogy — bár az elmélet és a gyakorlat szembenállásáról ma már nem lehet beszélni — a gyakorlati jogászok kevéssé ismerik az Intézet munkáját. Ennek kiküszöbölésére javasolta, hogy időnként jelenjenek meg a gyakorlati profilú jogi folyóiratokban átfogó ismertetések az Intézet munkájáról, eredményeiről, s az Intézet munkatársai szervezett formák között (ankétok, csoportos beszélgetések) lépjenek kapcsolatba a gyakorlati jogászokkal, ismertessék az Intézet eredményeit s tájékozódjanak a gyakorlat problémáiról. A továbbiakban a hozzászóló hangoztatta, hogy a bírói gyakorlatnak átfogó kommentárookra, kézikönyvekre van szüksége,

amelyeknek összeállítására ma már, a szocialista jogrendszer kiépítésének befejező szakaszában, minden objektív előfeltétel adva van. Egyetértett Vermes Miklós kritikájával a bűnügyi vizsgálatok megszervezésének gyakorlati nehézségei tekintetében, és rámutatott, hogy a bűnügyi kutatások hiánya jelentősen nehezíti a büntetőjogi kodifikációt és a bűnözés elleni küzdelem társadalmi megszervezését. Végül hangoztatta, hogy az Intézetnek feltétlenül meg kell indítania a termelőszövetkezeti gyakorlat problémáinak feltárását és elméleti vizsgálatát.

Rosta Endre a KDB nevében üdvözölte az Intézetnek az elmélet és a gyakorlat időszerű problémáinak megtárgyalására irányuló kezdeményezését, és egyetértését nyilvánította ki az előadásnak a gyakorlat fogalmáról adott tézisei tekintetében. Elmondotta, hogy nemrégiben elkezdték a KDB gyakorlatának elemzését, amelynek keretében vizsgálják a döntések társadalmi hatásait. Csak a társadalmi hatás feltárása alapján lehet rámutatni a KDB gyakorlatának helyességére vagy helytelenségére. A gyakorlat társadalmi hatásának vizsgálata során az alapvető nehézség a megfelelő módszerek hiánya, illetve bizonyos gazdasági, elméleti kérdések tisztázatlansága (pl. az anyagi ösztönzés kérdései). A továbbiakban hangsúlyozta, hogy a jogtudományi kutatás pártossága a társadalom jogi tudatának tudatos befolyásolásában nyilvánul meg. Ez szoros kapcsolatban van a jogszabályok érvényesítésének kérdésével, a társadalmi, népgazdasági érdekeknek a minisztériumi, helyi érdekek fölé helyezésével. Részben ez okból is a jogi gyakorlat dokumentálása ma már magasabb színvonalat követel meg. Hozzászólása végén kiemelte, hogy a KDB-nek igen jó a kapcsolata az Intézettel, igényeik az Intézet felé: a KDB gyakorlatának értékelése s a nemzetközi gyakorlat feldolgozása.

Király Tibor hozzászólásában kiemelte, hogy az előadás kérdésfeltevése és megoldása helyes; a jogi gyakorlat problémáinak megoldását a társadalmi gyakorlat feltárásán keresztül kell keresni. Rámutatott arra, hogy a társadalmi jogtudat fejlesztése, a bírói gyakorlat színvonalának emelése érdekében olyan kézikönyvekre van szükség, amelyek átmenetet képeznek a monográfia és kommentár között, és amelyek egyaránt felölelik az adott bűncselekménykategória alapjául szolgáló társadalmi viszonyok elemzését, a gyakorlati jogdogmatikát és az adott területen a bűnözés okait és elősegítő tényezőit. Hangsúlyozta, hogy az elmélet és gyakorlat között új érintkezési formák kialakítására van szükség. Nézete szerint olyan eleven és szervezett vitafórumnak megteremtése szükséges, ahol az elmélet művelői közvetlenül ismertethetik eredményeiket.

Farkas Sándor kifogásolta az előadásnak azt a megállapítását, mely szerint az Intézet és a Legfőbb Ügyészség kapcsolata hiányos. Az ügyészi szervezet a legközvetlenebb kapcsolatban van a társadalmi gyakorlattal, ezen a területen jelentős anyaggal rendelkezik, melyet készségesen bocsátanak az elméleti kutatók rendelkezésére. Javasolta, hogy az elméleti kutatók ne csak elkészült munkáikat vitassák meg a gyakorlati jogászokkal, hanem velük kutatásuk közben is konzultáljanak, mert a társadalmi viszonyok gyors változásai folytán új gyakorlati feladatok jelentkeznek. Elvileg vetette fel a kutatómunka tervezése tekintetében, hogy nem szabad a tervezést megmerevíteni, mert ez a társadalmi gyakorlatban felmerülő újabb feladatok folytán bizonyos ütemvesztésre vezethet. Ilyen — szerinte a társadalmi igények mögött máris elmaradt — kutatási feladatként a társadalmi bíraskodás elméleti alapjainak kimunkálását jelölte meg.

Szakács Ödön hozzászólása során megállapította, hogy a gyakorlati területen dolgozó jogászok nem ismerik eléggé az Intézet munkáját, s kérte, hogy az Intézet biztosítsa annak megismerését valamilyen formában. Kiemelte, hogy újabban az Intézet képviselője is részt vesz a Fővárosi Bíróság kollégiumainak munkájában, ezt azonban a jövőben fokozni lehet. Így pl. értékesnek tartaná, ha az Intézet foglalkozna a kollégiumi előterjesztésekkel, s arra minden esetben akár szóban, akár írásban megtenné észrevételeit. Fontosnak tartja, hogy az Intézet ezen túlmenően is foglalkozzék a bírói gyakorlat s elsősorban a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatának értékelésével, annak elméleti bírálatát adja. Ennek érdekében, de ezen túlmenően is kutatási célokra a Fővárosi Bíróság iratanyagának tanulmányozását a kutatók részére biztosítja. Nagy jelentőséget tulajdonít megfelelő kézikönyvek és kommentárok kiadásának. Álláspontja szerint a Ptk. kommentárjának hiánya az ítélezésben erősen érezhető, s miután ez lesz a helyzet az új Btk-val kapcsolatban is, ezért javasolja, hogy a Btk. megjelenésével egy időben vagy közvetlenül utána az elméleti dolgozók készítsék elő a Btk. kommentárjának kiadását. Végül hangsúlyozta, hogy a gyakorlatnak az előadás által adott felfogásával egyetért, s a társadalmi gyakorlat feltárása a társadalom jogtudata formálásának megfelelő eszköze lehet.

Szabó András hozzászólásában a társadalmi gyakorlat vizsgálatának követelményéből folyó módszertani kérdésekkel foglalkozott. Kiemelte, hogy az intézeti kutatómunkában már bizonyos ideje a hangsúly a társadalmi gyakorlat feltárására helyeződött. Ennek következtében sikerült elszakadni a dogmatikus szemlélettől s a kutatók elsődlegesen a társadalmi valóság megismerésére törekcszenek. Ez felveti a megfelelő szociológiai módszerek alkalmazását, illetve más tudományágak (pedagógia, lélektan, szociológia, stb.) eredményeinek hasznosítását. Álláspontja szerint a jogtudománynak fel kell használnia a különféle tudományok eredményeit a társadalmi valóság megismerése érdekében; ez biztosítja a rossz értelemben vett „jogászi szemlélet” felszámolását, illetve azt, hogy a jogtudomány eredményei is visszahassanak az egyéb tudományok fejlődésére. Farkas Sándornak a társadalmi bíráskodással kapcsolatos kutatás lemaradásáról tett kijelentéseit elutasította, s rámutatott, hogy a Szovjetunió kívül a népi demokratikus országok közül ennek a témának fontosságát elsőnek a magyar jogtudomány, s ezen belül az Intézet ismerte fel. Erről tanuskodik az MTA által a múlt év őszén megrendezett nemzetközi büntetőjogi munkaértekezlet anyaga is, amelynek máris jelentős visszhangja van a szocialista országokban.

Beér János kiemelte, hogy — mint jelen vitaülés is mutatja — az Intézetnek jelentős szerepe van a jogtudományi élet szervezésében. Egyetértve az előadás tételeivel, rámutatott arra, hogy az elmélet és a gyakorlat közötti kapcsolatok hiányossága abból is fakad, hogy a gyakorlati munkaterületeken dolgozó jogászok elzárkóznak az elméleti munkától. Hangsúlyozta, hogy a gyakorlattal való kapcsolatot nem lehet leszűkíteni a dokumentációra és az ad hoc jellegű feladatok megoldására. Az elméleti munka célja a gyakorlat befolyásolása, s ennek érdekében szervezett kapcsolatok kialakítására van szükség. A gyakorlatnak az előadás által kifejtett felfogásával egyetértve hangoztatta, hogy a társadalmi gyakorlat feltárása csak a tudományágak szoros együttműködése alapján lehetséges. Végül javasolta, hogy az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát az Intézet az egyes tudományágak területén külön vizsgálja meg.

Eörsi Gyula néhány, az Intézet polgári jogi osztályát érintő kérdésben tájékoztatta a vitaülés résztvevőit. Ennek során rámutatott, hogy a termelőszövetkezeti problémák feltárása már megindult, ez irányban állandó szervező munka folyik, s bizonyos felmérések és vizsgálati módszerek kipróbálása már történt ezen a területen. Szakács Ödönnek a Ptk. kommentárja kiadásával kapcsolatos kijelentéseire ellenvetést tett, mert álláspontja szerint ilyen kommentár kiadása csak több éves bírói gyakorlat feldolgozása alapján lehetséges.

Szabó Imre hozzászólásában a vitából levonható néhány elméleti következtetésre mutatott rá. A jogtudományi elméleti munka feladata kettős: egyrészt a társadalmi tudat befolyásolása, formálása, másrészt a jogi intézmények kimunkálása. Ez a kettősség a kutatómunkában bizonyos nehézségekre vezet. Egyik ilyen nehézség abban jelentkezik, hogy a kutató is passzív alanya a társadalmi tudat alakulásának, együtt fejlődik a társadalommal, a társadalmi tudattal. Emellett a szocialista jogtudomány művelője aktív részese az állami-politikai munkának, felelős az állami-politikai feladatok megoldásáért és elméleti alapjuk kidolgozásáért. Ennek a felelősségérzésnek tükröződnie kell nemcsak a kutató elméleti szemléletében, de gyakorlati magatartásában is. A jogtudományi munka feladataiból következnek a tudományos tevékenység különböző formái. Az állami-politikai feladatok megoldásában való részvétel egyik formája a meghatározott kérdésekről állami szervek számára készített elaborátum, amely a publikus munkákkal egy színvonalon álló tudományos terméket képez. Az állami-politikai feladatok megoldásában alapvető az elméletnek ez a belső feladata, amelynek az államépítés terveire kell épülnie. Így az ilyen természetű feladatok ad hoc jellegét is bizonyos mértékben korlátozni lehet. Mindez nem szorítja háttérbe a tudományos kutatásnak az alapvető elméleti problémák kidolgozására irányuló feladatát. Emellett az elméleti munkának ki kell terjednie a jogalkalmazás elvi kérdéseinek feldolgozására is — mint erre *Timár István* rámutatott —, ez azonban sohasem lehet pusztá esetfeldolgozás. A jogtudomány jellegével kapcsolatban *Szabó Imre* hangsúlyozta, hogy itt az alapkutatások és alkalmazott kutatások problémája másként merül fel, mint a természettudományokban, ahol a kettőt általában élesen el lehet egymástól határolni. A jogtudományban az alap és az alkalmazott kutatások összefonódva jelentkeznek, s ennek eredményeként el kell jutni olyan művek összeállításához, mint amilyenről *Király Tibor* beszélt. Végül kiemelte, hogy ma a szocialista jog területén nagy jelentőségű változások történnek. A szocialista demokratizmus továbbfejlődésével, a kommunista öngazgatás elemeinek fokozatos kialakulásával a jog társadalmi együttélési normává a jogalkalmazás társadalmi tevékenységgé alakul át. Ennek a folyamatnak, mint társadalmi törvényszerűségnek a tanulmányozása, a hazai adottságok közötti fejlődési formáinak feltárása az Intézet egyik alapvető feladata.

A vita lezárása után *Horváth Tibor* értékelte a vitaülés jelentőségét és eredményeit. Megállapította, hogy a vita eredményeként teljes egység alakult ki a gyakorlat kérdésének felfogásában, amely biztosítja a jövőben a gyakorlati szervek igényeinek helyes felvetését a tudományos munka irányának vonatkozásában. Rámutatott arra, hogy a vitaülés célja elsősorban az volt, hogy a gyakorlat képviselői vessék fel igényeiket az Intézet munkája tekintetében. Az elhangzott javaslatok azt mutatják, hogy a vitaülés feladatát betöltötte, amely egyben azt is bizonyítja, hogy a vitaülés tárgyául felvetett kérdések megtárgyalása időszerű és szükséges volt.